

Racionalismus

- sedmnácté století, především ve Francii a Německu
- latinsky ratio = rozum; poznání založeno na vrozených jistotách rozumu
- naše mysl není „tabula rasa“, ale je vybavená vrozenými idejemi a schopnostmi (a priori = před zkušeností × a posteriori = ze zkušenosti)
- otázka novověké filozofie – gnozeologie (jaký je správný způsob poznávání?)
- metoda dedukce (z obecného ke konkrétnímu)
- metoda skepse – vše zpochybním kromě vlastní existence (myslím, tedy jsem)

René Descartes (1596–1650)

- lat. Renatus Cartesius
- základní informace
  - „filozof s maskou“
  - chtěl poznat svět, ukrýval se před společností, aby měl klid na svoje filozofování; chce poznávat svět jako knihu, která před ním leží
  - ze starého šlechtického rodu; vzdělání získal v jezuitské koleji
  - nechal se naverbovat do armády (účastnil se třicetileté války v katolickém i protestantském vojsku), pobýval v Holandsku, byl pozván do Švédska, kde zemřel na zápal plic
  - záliba v matematice, skepse vůči všem ostatním vědám – chtěl dát filozofii pevný základ, jako má matematika
  - „Cogito ergo sum.“ – „Myslím, tudíž jsem.“
- dílo
  - první se mělo jmenovat „Svět“
  - Rozprava o metodě
  - Meditace (Úvahy) o první filozofii (= metafyzice)
    - dokazuje se Boží existence a rozdíl mezi lidským duchem a tělem
  - Principy filozofie
- poznatky v analytické geometrii – souřadnicový systém
- základní témata myšlení: Bůh a duše
- logické členění, chce přetvořit filozofii v univerzální matematiku (dedukce)
- metoda – o všem pochybovat (předpoklad k získání jistoty)
  - metodická skepse → existuje něco, o čem pochybovat nemohu
  - „pochybuji, to jest: myslím, v pochybování jsem si jist sebou jako myslící bytostí“
  - „dubito, cogito, ergo sum“ – pochybuji, myslím, tedy jsem (viz Augustinus)
- subjektivismus (otázka jak poznávám, nikoli co poznávám)
- 4 kroky, které vedou ke správnému poznání
  - nepřijímat věc za pravdivou, dokud ji pořádně nepoznám (vyhnout se předsudkům)
  - rozložit problémy na co nejmenší části
  - postupovat od nejjednoduššího objektu „jakoby po stupních“ ke složitěmu
  - pomocí výčtů zajistit úplnost systému

- rozum nadán vrozenými ideami – pojem nekonečna i dokonalosti (nemohl si člověk vytvořit sám jako konečná a nedokonalá bytost) → Anselmův ontologický důkaz Boha
  - idea Boha – vrozená idea
- další vlastnost Boha – pravdivost → garantuje správnost světa a jeho poznání
  - otázka, proč se někdy mýlíme → svoboda vůle
- dualista
  - uznává 2 substance
    - res cogitans = myslící věc, je věcí, „která pochybuje, chápe, přitakává, popírá, chce, nechce, také si obrazně představuje a pociťuje“
    - res extensa (věc rozprostraněná) = vnější, tělesný svět, věci určeny rozlehlostí, pohybem, dále tvarem, velikostí, počtem, místem a časem
      - primární vlastnosti těles (rozumové, kvantitativní – uchopitelné matematicky) → pravé poznání (epistémé)
  - sekundární vlastnosti (kvalitativní) = barva, pach, chuť... – pouze v představě, smyslové vnímání kvality věcí nepodává pravdivý obraz přírody → rozumu přisouzena rozhodující role (záruka pravdy)
  - zvířata nemyslí – jsou to mechanismy, stroje, neúčastní se duchovního světa

Baruch (Benedictus) de Spinoza (1632–1677)

- základem všeho je svoboda myšlení, hledání pravdy nesmí být omezeno náboženstvím, stát nesmí omezovat svobodu
- dílo: Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii
- jako matematické dílo (etické principy pomocí axiomů, pouček, důkazů, závěrů → exaktnost filozofie)
- východiskem je monistické chápání substance – Bůh = příroda (tvořící příroda = natura naturans) → panteismus
  - Bůh má dvě pro člověka přístupné vlastnosti: rozprostraněnost a myšlení (projevují se v modech)
  - rozlehlost a myšlení je spojeno (× Descartes tvrdil, že jsou nezávislé)
  - neexistují 2 odlišné substance, ale jen 1, kterou lze zkoumat ze 2 uvedených aspektů → ani člověk není složen ze 2 oddělených substancí, těla a duše, ale jsou jen 2 stránky jedné a téže bytosti
- modus = svět věcí, svět (konečných) jevů (stvořená příroda = natura naturata)
- 3 způsoby poznání
  - smyslové – vyvoláno afekty, plné omylů, „z doslechu“
  - rozumové – třídí obecné pojmy na základě příčinnosti, dedukce
  - intuitivní – je schopno vhledu do podstaty věcí, je schopno představy nejvyšší a dokonalé bytosti
- naše jednání se řídí zákony jako všechno dění v přírodě
  - první a nejvyšší princip – sebezáchova
  - člověk je podle své přirozenosti rozumná bytost (základ ctnosti – poznání)
  - člověk ovládán pudy a vášněmi (3 základní afekty – žádostivost, radost, smutek)
  - cílem etiky zajistit převahu rozumu nad vášněmi, mají být uspořádány a vedeny rozumem

- racionalita podporuje poznání Boha

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716)

- narodil se v Lipsku; studoval práva, filozofii a matematiku; pokládán za univerzálního učenice; pracoval jako státní úředník, knihovník; zastánce ekumenismu
- díla: Monadologie, Theodicea
- své učení založil na teorii o monádách
  - monáda = základní jednotka bytí (nedělitelné, nekonečný počet, oduševňující a formující síla) → spojení atomu s entelechií
    - monády jsou body → prazáklad jsoucna – bodové substance
    - monády jsou síly, silová centra
    - monády jsou duše, jsou hierarchicky uspořádány
      - nejnižší monády – mají jen nevědomé představy
      - vyšší monády, jako lidská duše, mají vědomí
      - nejvyšší monáda – Bůh = pramonáda, má nekonečné vědomí → vševědoucí
    - monády jsou individua → nejsou 2 stejné monády
  - každá monáda vytváří sama sobě mikrokosmos – stavba monády stejná jako stavba světa
  - v každé monádě informace o jiných monádách → svět je vnitřně propojen, každá monáda má svůj vlastní svět představ, ale všechny monády tvoří harmonický celek světa
  - shoda díky prazákladu, z něhož všechny monády pocházejí – z Boha
  - přirovnání ke dvojím hodinám, které ukazují vždy stejný čas, tato shoda může mít 3 příčiny
    - oba mechanismy jsou spolu propojeny tak, že jeden je na druhém závislý
    - hodinář, tj. Bůh, neustále dohlíží na souhlasný chod obou mechanismů
    - hodinář je vytvořil tak dokonale, že souhlasný chod je zaručen
  - přiklání se ke třetí možnosti, že Bůh od počátku každou ze substancí vytvořil tak, že každá z nich sleduje své vlastní zákony a zároveň zůstává v souladu s druhou → nauka o předzjednané (od Boha předem stanovené) harmonii
- Theodicea – otázka zla ve světě
  - při stvoření Bůh stvořil ten nejlepší z možných světů
  - kdyby existovala dokonalejší možnost, tak by ji Bůh buď neznal (odporuje jeho vševědouce), nebo neuměl vytvořit (odporuje jeho všemohoucnosti), nebo nechtěl vytvořit (odporuje jeho dobrotě)
  - zlo sice ve světě existuje, ale vzniká pouze tím, že Bůh dal lidem dar svobody a ti jako méně dokonalé bytosti jej nedokáží vždy využívat a chybují
  - typy zla – mravní zlo (člověk svou svobodnou vůlí může páchat zlo), metafyzické zlo (jsme stvořené bytosti, takže jsme nedokonalí), fyzické zlo (Bůh nás jeho prostřednictvím burcuje k nápravě – k tomu, abychom se stali lepšími)